

Міністерство освіти та науки України

- Кафедра історії України Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
- Кафедра історії України та спеціальних історичних дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
- Кафедра історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
- за участю Одеського історико-краєзнавчого музею
Відділу археології Криму і Північно-Західного Причорномор'я
Інституту археології НАН України

**Збірка наукових праць
(за матеріалами конференції 14-15 березня 2024 року)
м. Одеса**

«Історична, краєзнавча та літературна Одещина»

Електронне наукове видання

**Кафедра історії України Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»**

**Кафедра історії України та спеціальних історичних
дисциплін Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова**

**Кафедра історії України Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка**

**за участю Одеського історико-краєзнавчого музею
Відділу археології Криму і Північно-Західного
Причорномор'я Інституту археології НАН України**

**ІСТОРИЧНА, КРАЄЗНАВЧА ТА ЛІТЕРАТУРНА
ОДЕЩИНА**

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2024

УДК 94(477):(06)

У

Рекомендовано до друку кафедрою історії України
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 22 від квітня 2024 р.

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № ... від2024 р.

Редакційна колегія:

К.і. н., доцент Сєкерська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*

PhD Герасименко В. В. (Одеса) – *відповідальний секретар*

Д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава)

Д. і. н. Брюяко І. В. (Одеса)

Історична, краєзнавча та літературна Одещина: збірка наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2024. 151 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються історії Одещини та прилеглих українських територій. До неї увійшли публікації молодих дослідників, переважно з Одеси та Полтави, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів та студентів, що відбулася 14-15 березня 2024 р. у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Рецензенти: д. і. н., професор Бачинська О. А.

д. і. н., професор Діанова Н. М.

Видано за редакцією авторів-здобувачів та наукових керівників

В ІСТОРИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ <i>Малога Олексій, Діанова Наталія</i>	68
СКІФИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я ЗА ДАНИМИ АНТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ <i>Мунтян Вадим, Бруяко Ігор</i>	76
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРИКА ВІКТОРА РЕВЕГУКА <i>Нестеренко Тетяна, Бабенко Людмила</i>	81
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ВЕКТОРИ УРСР У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1991 РОКУ: ПОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ КАНАДИ <i>Норенко Іван, Савченко Віктор</i>	86
ОБЛИЧЧЯ НЕПу В ОДЕСІ: ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗШАРУВАННЯ У 1920-х РОКАХ <i>Павлов Роман, Савченко Віктор</i>	90
ХОЛЕРА І ВОДОПОСТАЧАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ У ГУБЕРНСЬКИЙ ПЕРІОД (НА ПРИКЛАДІ М. ПОЛТАВА) <i>Пешков Дмитро</i>	96
ЗЕМЛЕРОБСЬКІ КУЛЬТИ ГРЕЦЬКОГО НІКОНІЯ <i>Родіядял Дар'я, Скерська Олена</i>	105
НИЩЕННЯ ПРАВОСЛАВНИХ СПОРУД НА ПОЛТАВЩИНІ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СРСР В ПЕРІОД 1920-х – 1960-х РОКІВ <i>Сергієнко Вадим</i>	110
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ОДЕСИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ <i>Сердюк Володимир, Стаценко Дмитро</i>	118

Мунтян В. М.

аспірант 1 року навчання спеціальності
032 Історія та археологія
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

Бруйко І. В.

д. і. н., доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту
соціокультурної діяльності
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

УДК Ц93+П94(3)

СКІФИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я ЗА ДАНИМИ АНТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

У статті розглянуто історичний контекст розвитку скіфських племен у Північному Причорномор'ї за даними античних джерел, включаючи письмові тексти та археологічні знахідки. Проаналізовано взаємовідносини скіфів із античним світом у сфері культури та економіки і їх висвітлення у античних джерелах.

Ключові слова: Північне Причорномор'я, скіфи, Скіфія, писемні джерела.

Скіфи Північного Причорномор'я займають унікальне місце в історії стародавнього світу, будучи важливим зв'язком між античною цивілізацією та кочовими народами євразійських степів. У цій статті проаналізовано античні джерела з точки зору повідомлень про скіфів та їхню історію.

Історія першого тисячоліття до нашої ери у Північному Причорномор'ї цікава та багатогранна. Однією із найяскравіших подій цього часу можна назвати заселення території кочовими племенами скіфів та грецьку колонізацію регіону. Обидва ці

процеси мають спільні хронологічні рамки, що призвело до взаємопроникнення цих двох великих культур.

Важливим джерелом для вивчення цієї теми є давньогрецькі міфи. Велика їх частина містить інформацію щодо Північного Причорномор'я та скіфських племен, що жили тут. Всі давньогрецькі міфи можна умовно поділити на загальноеллінські та регіональні, властиві тій чи іншій географічній місцевості, населеної греками внаслідок колонізації. Існує велика кількість регіональних, притаманних виключно території Північного Причорномор'я грецьких міфів.

Зазвичай, міфи про героїв були найпопулярнішими серед греків. Частина цих грецьких міфів містить дані про уявлення греків про скіфів та Скіфію. Мова йде про перебування Ахілла та Геракла у Скіфії. У даному випадку, більшість цих переказів склалася на початковому етапі проникнення грецької культури на територію Північного Причорномор'я. Таким чином елліни стверджували свої права на володіння територіями країни, яку вони називали Скіфією.

Слід виділити міфи про Ахілла, який у поета Алкея фігурує як «володар Скіфської землі». Із Ахіллом пов'язується назва Тендрівської коси у Чорному морі – «Ахіллів Дром». Греки вважали, що саме тут Ахілл на честь однієї з своїх перемог влаштував змагання з бігу [1, с. 7].

Також існує сюжет про пошуки Ахіллом у Скіфії Іфігенії, яка тікала від знаменитого грецького героя не за власною волею. Особливе місце у міфах про Ахілла належить острову Левке (Білому), який ототожнюють з островом Зміїний. Саме тут греки у VI ст. до н. е. побудували храм Ахіллу. За переказами, міфічні амазонки, праобразом яких могли виступати причорноморські кочовики, вирішили пограбувати храм, однак амазонкам явився образ героя та вигнав їх з острова [1, с. 26].

Інший, не менш знаменитий герой – Геракл фігурує засновником Скіфії. За переказами, Геракл обійшов всю ойкумену. У Скіфії герой зустрів змієногу богиню, у якої від Геракла народилося троє хлопчиків, що стали родоначальниками трьох скіфських племен [1, с. 30].

Найважливішим античним джерелом про Скіфію є «Історія» Геродота. У цій праці «батько історії» наводить велику кількість історичних новел, які були популярними у той час. В них образ «скіфа» часто фігурує як людини дикої і буйної [2, I, 106, VII, 84]. Геродот розповідає про скіфів, як зацікавлений дослідник. Викладаючи свою історію, він детально описав похід царя Дарія проти скіфів, навів дані щодо географії та етнічного складу Скіфії. Геродот надає так звану діатесу, або опис розселення племен, систематизує та описує знання греків про скіфів та навіть посилається на скіфські джерела [2, IV, 5, 7, 8]. Ним подано географічні дані, відомості про чисельність та етнічний склад населення, міфічну історію, дані про господарство та їжу, структуру суспільства, одяг, озброєння, звичаї, торгівлю, релігію, способи ведення війни та обряд поховання – основні аспекти, за якими Геродот описав скіфів [3, с.145]. Все це по суті є унікальним дослідженням скіфів та Скіфії, навіть, не зважаючи на перебільшення або неточності із цифровими значеннями.

Унікальність дослідження Геродота полягає в тому, що він переповідає фольклор, наводить багато розповідей своїх співрозмовників та побаченого на власні очі. Інформації з посиланнями на інші письмові джерела набагато менше. Записи про звичаї, побут та історію скіфів досить детальні. Цікавлячись питанням походження скіфів, Геродот переповідає два міфи. Один із них стверджує, що скіфи були автохтонним народом Північного Причорномор'я, родоначальником якого є Таргитай. Батьком Таргитая виступає Зевс, а матір'ю – донька річки Борисфен. У Таргитая було троє синів – Ліпоксай, Арпоксай та Колоксаї. Їм з неба впали золотий плуг з ярмом, секира та чаша. Ліпоксай та Арпоксай не змогли доторкнутися до жодного із цих предметів. Це вдалося лише Колоксаю, через що брати визнали в ньому свого царя. Колоксаї став родоначальником племені «царських скіфів», названих паралатами. Від Ліпоксая пішли авхати, від Арпоксая – катіари та траспії. Саме так, за Геродотом, скіфи пояснювали своє походження [2, IV, 5, 7].

Важливим джерелом повідомлень про скіфів є новели, що мали неабияку популярність у греків в Причорномор'ї. Дві з них викладена Геродотом. Саме у цих новелах прослідковується

подальший розвиток образі «скіфа», який трансформувався з буйної до мудрої та виваженої людини. Для прикладу візьмемо новелу про мудрого скіфа Анахарсиса. Цей скіф відвідав Елладу та вразив греків знанням мови еллінів. Спочатку Анахарсиса греки називали єдиною розумною людиною серед усіх варварів. Саме Геродот зумів відновити родовід Анахарсиса, зробив припущення про навмисне уникнення у фольклорі імені скіфа своїми одноплемінниками через поклоніння Матері богів, за що Анахарсис і був убитий братом Савлієм. Ще одним мудрим скіфом виступає герой новел Токсарис, який на думку греків, як і Анахарсис, відвідав Елладу для отримання нових знань [4].

Інша новела, записана Геродотом, розповідає про скіфського царя Скіла, який, як і Анахарсис, знав грецьку мову. Скіл певний час жив у Ольвії та шанував грецьких богів. Коли про це дізналися інші скіфи, проти нього виступив його брат Октамасад. Скіл був змушений оселитися у фракійського царя Сіталка, який згодом видав його Октамасаду.

Взагалі Геродот наводить різні думки про появу скіфів на терені Північного Причорномор'я, а його унікальні повідомлення стали предметом вивчення багатьох дослідників [5, с. 469-470].

Підсумовуючи вкладене, можна зробити висновки, що греки Північного Причорномор'я активно використовували загальноеллініський фольклор та створювали місцеві, регіональні міфи та розповіді, поєднуючи реальних людей із міфічними переказами. Так само можна говорити про активні контакти та культурний взаємообмін із сусідами причорноморських греків – скіфами. У ситуації відсутності власне скіфських писемних джерел, античний світ розкриває та дає неоціненний вклад у дослідження скіфів та Скіфії.

Список використаних джерел

1. Скржинская М. В. Древнегреческий фольклор и литература о Северном Причерноморье. Киев: Наукова думка, 1999. 157 с.
2. Геродот. Історії в дев'яти книгах. Харків: Фоліо, 2006. 655 с.
3. Поплинский Ю. К. Принципы этнографических описаний в античной литературе. *Африканский этнографический сборник*. 1980. №12. С. 129-154.

4. Скржинская М. В. Мифы о героях в античных государствах Северного Причерноморья URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/171951/02Skrzhinskaya.pdf?sequence=1> (дата звернення 16.02.2024).
5. Скржинская М. В. Происхождение двух этногенетических мифов в «Скифском логосе» Геродота. URL: <http://proishozhdenie-dvuh-etnogeneticheskikh-mifov-v-skifskom-logose-gerodota.pdf> (дата звернення 16.02.2024).